

ISTORIA ȘI TEORIA ARTELOR

ARTA MUZICALĂ

Tatiana DANIȚĂ

UNELE DATE ISTORICE PRIVIND ÎNCEPUTURILE ARTEI DE INTERPRETARE CORALĂ ÎN BASARABIA

SOME HISTORICAL DATA ON THE BEGINNINGS OF CHORAL PERFORMING ART IN BASSARABIA

The article contains unknown until now information about concert tours of well-known foreign choral collectives which performed in Bassarabia from the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. There is no doubt that the choirs of Slaveanski, Arhanghelski, Musicescu and others influenced the ulterior development of choral art in Bassarabia, being famous examples to be followed.

Arta muzicală autohtonă din ultimul sfert al sec. al XIX-lea se afla în perioada sa incipientă. Un rol deosebit în dezvoltarea artei corale în Basarabia de la sf. sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea li se atribuie colectivelor de peste hotarele țării, care au întreprins turnee la Chișinău și în alte ținuturi ale Basarabiei, fapt ce a influențat pozitiv activitatea artistică ulterioară a corurilor din Basarabia. Ca și în alte domenii ale artei, viața muzicală locală se desfășura în mare măsură datorită concertelor și spectacolelor realizate de mari maeștri ai muzicii precum și de colectivele venite din altă parte.

Unul dintre evenimentele cele mai importante ale Chișinăului din această perioadă a fost deschiderea căii ferate Chișinău—Odesa și Chișinău—Iași în anul 1871. Acest fapt nu numai a facilitat contactul cu regiunile îndepărtate ale Basarabiei, Rusiei și Europei, ci a transformat Chișinăul într-un centru cultural-comercial (al treilea dimensional după Kiev și Odesa) din teritoriul de sud al Rusiei țariste. Chișinăul, dobândindu-și cu timpul faima de oraș muzical, a devenit punctul de atracție al celebrităților și al colectivelor lumii și ale Rusiei.

Unul din ansamblurile corale venite în turneu la Chișinău a fost corul lui Dmitri Agrenev-Slaveanski, care a concertat cu succes în sala Adunării Nobilimii în anii 1878, 1882, 1884 (1) și 1891 (2). Probabil, nici un colectiv coral din jumătatea a doua a sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea nu a trezit atâtea polemici și aprecieri contradictorii ca colectivul lui D. Agrenev-Slaveanski. Acesta era un colectiv ce interpreta prelucrări de cântece populare ruse și slave de unde a venit mai târziu și denumirea de „slaveanski”. Repertoriul unilateral al corului care în mare măsură nu a fost prezentat la un nivel cu adevărat profesional, a stârnit nedumerirea unora și admirația altora. În pofida argumentelor expuse cappella lui D. Agrenev-Slaveanski era, fără îndoială, unul din cele mai populare colective ale timpului. S. Taneev a apreciat meritele acestui colectiv, ce „a atras atenția publicului vest-european asupra cântecului rusesc” (3). Luând în considerare faptul că, corala lui D. Agrenev-Slaveanski a fost primul colectiv muzical (alături de corul contelui Golițin, ce a întreprins un turneu în America) care a evoluat peste hotarele țării, atunci importanța concertelor lui a fost și mai mare. Ideea de a populariza cântecul național rus în auditoriul de masă a adus acest colectiv și pe meleagul nostru, la Chișinău.

Venirea acestui colectiv la Chișinău a constituit un eveniment de mare importanță pentru viața culturală a orașului. Publicului chișinăuian i s-au propus spre audiție lucrări muzicale populare ruse și slave care au demonstrat ascultătorilor, potențialul artistic al cântării pe mai multe voci. Acest eveniment a avut un efect cognitiv și stimulatив pentru arta corală autohtonă. Avem posibilitatea să propunem integral în „premieră absolută” programul unuia dintre concertele susținute de această formație la Chișinău, grație cercetărilor făcute în acest domeniu de regretatul profesor al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice — Efim Bogdanovschi. Concertele din 22 și 23 martie 1884 au derulat cu următorul program.

„1-ое отделение.

1. Былина про Добрыню Никитича — старинное сказание XI-го века. Добрыня известен в народе также под именем Вовы-Королевича; 2. *Вниз по матушке, по Волге* — волжская старинная песня времен Стеньки Разина; 3. *Во лужьях* — хороводная песня; 4. *Катенька веселая, Катя чернобровая* — народная песня Пензенской губернии; 5. *Ай, Дунай ли сын Иванович* — хороводная песня Казанской губернии; 6. *Чаму ж мне не пець* — бытовая белорусская песня Могилевской губернии; 7. *Сизенький голубчик* — старинная солдатская песня; 8. *За горами, за делами* — игровая песня.

2 отделение.

1. *Былина Илью Муромца* — старинное сказание о чудесном исцелении Ильи Каликами-перехожими, сборы его и отъезд «в поле чистое гуляти»; 2. *Как на горе калина* — сибирская народная песня; 3. *Человек жену бьет-бичует* — бытовая белорусская песня Могилевской губернии; 4. *Камаринская* — шутка для пения, переделанная из пьесы соч. Глинки Шубертом; 5. *Течет речка по песку* — фабричная шуточная песня Московской губернии; 6. *В селе малом* — фабричная песня; 7. *Ай, дубинушка охни!* — песня рабочих при вбивании свай, Костромской губернии.“

Un alt colectiv celebru al Petersburgului, cunoscut ulterior departe de hotarele Rusiei, a fost corul lui A. Arhanghelski. Acest colectiv elevat ce a activat la sfârșitul sec. al XIX-lea — înc. sec. al XX-lea și, trecând prin „cumpenele istorice“ pentru a supraviețui, a onorat publicul chișinăuian cu un concert coral care a avut loc în cadrul primului turneu de proporții prin orașele Rusiei (să nu uităm că la acel moment Basarabia era gubernia Rusiei Țariste). Astfel, la 1 noiembrie 1898, A. Arhanghelski întreprinde primul turneu pe traseul: Pskov — Vilno — Grodno — Belostok — Novogheorghevsk — Lodz — Brest-Litovsk — Warșovia — regiunea de vest; Smolensk — Viazima — Kaluga — Tula — Oreol — Kursk — Belgorod — Harkov — Poltava — Kremenciug — regiunea centrală; după aceasta — la sud — Elizavetgrad — Ecaterinoslav — Rostov-pe-Don — Taganrog — Odesa — Chișinău — Novocerkask; în drum spre casă — Voronej și Reazan.

Evoluările prin 27 de orașe au durat până la 1 ianuarie 1899, două luni încheiate. Luând în considerare amplituda ariei geografice, programele de concert, și principalul, nivelul de interpretare artistică, acest turneu este considerat unul din primele turnee din istoria artei corale profesionale în Rusia. Începând cu concertele de la Warșovia, corul interpreta întregul program pe de rost (4). În această ordine de idei, putem atesta evoluarea corului la Chișinău în perioada 1 noiembrie 1898 — 1 ianuarie 1899. Colectivul coral constituit din 30 persoane (cor cameral), a prezentat un program format din lucrări ale compozitorilor ca Palestrina, Marenzio, Lotti, Lasso, Vekki, Allegri, Monteverdi, Bach ș.a. Putem ușor observa diferența nivelului profesional al programelor artistice ale corului lui D. Agrenev-Slaveanski și ale lui A. Arhanghelski, constatând că programul artistic al celui din urmă este net superior. Printre lucrările compozitorilor europeni au răsunat și creații clasice ruse, prelucrări ale cântecelor populare ruse, ucrainene

și poloneze. Privitor la acest turneu și, respectiv, și a concertului din Chișinău, D. Tkacev menționează: „Ce mai putem anexa la aprecierile înflăcărâte și la multiplele epitete înălțătoare ale ascultătorilor și a presei în adresa corului! Cu o linie roșie este urmărită încântarea tuturor datorată unei prezențe profesioniste a corului din capitală și a familiarizării publicului provincial din centrul Rusiei, a ținuturilor ei vestice cu lucrări ce aparțin diferitelor epoci, stiluri și naționalități“ (5). Corul lui Arhanghelski, superior celui al lui Slaveanski, a cucerit cu adevărat publicul chișinăuian, impresionând ascultătorii și mobilizând maestrul baghetei corale locale la performanțe artistice. Ținând cont de faptul că vocile feminine au fost introduse de A. Arhanghelski în componența corului în anul 1887, încercare fără precedent până atunci, ne dăm seamă că Chișinăul a audiat componența mixtă a colectivului, completat cu voci feminine.

Audiția unui cor mixt nu a constituit o noutate pentru publicul din Chișinău, dat fiind faptul că în luna martie a aceluiași an (1898) acest public a savurat cântecul coral în interpretarea renumitului Cor Mitropolitan din Iași, sub conducerea fiului acestui neam basarabean, Gavriil Musicescu. Nu-a fost ușor pentru G. Musicescu să obțină posibilitatea de a vizita meleagurile copilăriei sale. „După multă trudă — scrie M.Gr. Poslușnicu — reușește să învingă toate restricțiile impuse de țarism și, în calitate de șef al Corului sf. Mitropolii din Iași, cu un ansamblu muzical-coral, format din 40 de femei — soprane și alte și 30 bărbați — tenori, baritoni și bași — trece în Basarabia și în zilele de 8 și 9 Martie 1898, în sala *Clubului Nobilimii* din Chișinău, dă două concerte cu un program ales de piese corale religioase și cântece naționale“ (6). Concertele susținute de corul lui G. Musicescu au fost elogiate în presa cotidiană locală, grație cărora a fost posibilă o expunere mai amplă asupra acestui subiect realizată de Lidia Axionova în cartea *Gavriil Muzicescu, viața și opera* (7).

După cum s-a remarcat, Corul Mitropolitan a dat două concerte, în zilele de 8 și 9 martie. Presa locală a remarcat succesul și măiestria profesională a dirijorului. Impresii deosebite au produs prelucrările cântecelor populare, iar în special *Dor, dorule* și *Stăncuța*. În urma acestui măreț succes, după cel de-al doilea concert din 9 martie 1898, boierii moldoveni îi oferă lui G. Musicescu un set de cupe din argint, gravate cu numele maestrului, data acelor zile de neuitat și cu o dedicație. Întorcându-se la Iași, Gavriil Musicescu întocmește un raport cu privire la concertele din Basarabia, adresat Ministrului Instrucțiunii

Publice, semnat cu ziua de 18 martie 1898. L. Axionova a reușit să găsească acest raport, din care putem extrage crâmpie importante asupra evenimentului expus. Musicescu scria: „Sosit la Unghenii Ruși, am primit o telegramă că pentru concertul I-i s'a vândut toate locurile și că pentru al doilea concert a rămas prea puține locuri ...“. Privitor la aprecierea repertoriului din partea publicului, marele maestru s-a exprimat: „piesele clasice au trecut cam cu răceală, au fost aplaudate, dar fără entuziasm, în schimb bucățile populare au fost primite cu căldură.“ Musicescu mai adaugă că: „După terminarea concertului al doilea, mi s-a oferit un servis de argint foarte elegant, pentru lichior... Fiecare număr a fost repetat de mai multe ori. După terminarea concertului am fost invitat la supeu de D-l Suruceanu...“. Multe persoane îl îndemnau pe Musicescu să revină cu concerte în Basarabia. Acest moment este elucidat în raportul său în felul următor: „Câțiva fruntași mi-a spus că: „decât ați face ligi și paralogi în țară, mai bine ați face să veniți mai des pe la noi cu cântece naționale, care, fără multă vorbă, ating coardele sentimentelor naționale... „ (8). Ideea de a mai întreprinde o vizită la Chișinău s-a materializat. La începutul anului 1903, Musicescu evoluează cu corul său în cadrul unui concert unde propune spre audiție creații laice printre care *Hai, Ileană, la poiană*. După primul concert în Basarabia, Musicescu consolidează legăturile de prietenie cu muzicienii basarabeni și ulterior dorește să le ajute cu organizarea unui turneu peste Prut. Intenția nu s-a realizat din motive necunoscute, însă el continuă să mai vină pe la Chișinău, ca să asculte cântarea armonioasă a Corului Catedralei din Chișinău, sub conducerea lui Mihail Berezovschi.

Alături de corurile profesionale ce au vizitat ținuturile noastre în perioada de la sf. sec. XIX — înc. sec. XX, a fost și corul de studiu al Universității din Novorosiisk. În luna noiembrie 1902 corul susține concerte la Odesa, după care vizitează Chișinăul și Benderul cu același program artistic.

Coruri rusești vin pe la Chișinău și în perioada interbelică. Aprecierea artei corale rusești nu scade nici în perioada interbelică, cu toate că „alarma rusificării“ este lansată chiar și la opera din Cluj, care angaja drept coriști un număr mare de basarabeni, nemaivorbind de Chișinăul locuit și guvernat decenii în șir de guvernatori ruși. Aici am dori să aducem un argument „pro“ artei muzicale ruse, propus de un profesor de la Universitatea din Cluj Onisifor Ghibu în articolul său *Rusificare ... și încă ceva* din ziarul *Adevărul* din 7 noiembrie 1925: „Nu,

desigur, nu poate fi vorba de nici o rusificare la Cluj, deși poate că o anumită rusificare ar fi de dorit, căci, oricâte rezerve am avea față de ruși, nu trebuie să mergem față de ei așa departe cu resentimentele, încât să le tăgăduim ceea ce toată lumea le recunoaște. În special, pe terenul muzicii am avea destul de învățat și de împrumutat de la ei, lucru foarte ușor de făcut astăzi, când avem cu noi Basarabia, care este o depozitară nu numai a influențelor rele din vechea Rusie, ci și a celor bune...“.

Așa dar, populația chișinăuiană, competentă în cântul coral, așteaptă cu mare înflăcărare evoluarea corului lui Jarov, venit la Chișinău prin martie-aprilie 1934. F.Săgeată în articolul său din revista *Viața Basarabiei* se exprimă: „Corul lui *Jarov* a ținut timp de câteva zile într-o mare frământare și a stârnit furtuni de admirație pentru muzica rusească printre intelectualii Chișinăului. Toate biletele se vânduse cu câteva zile înainte și în ziua spectacolului s-a văzut vânzându-se bilete la licitație“ (9).

Lista colectivelor ce au vizitat Chișinăul ar putea fi completată, probabil, și cu multe alte evoluări cu adevărat valoroase, însă lipsa edițiilor periodice din perioada interbelică ne privează de această posibilitate, care va fi realizată (poate ?) prin investigații suplimentare.

Finalmente, nu am putea ignora contribuția colectivelor corale venite din alte localități la întregirea vieții muzicale a Chișinăului și a ținutului în general. Această pagină nu ar lua forme desăvârșite fără a fi conștienți de faptul că informația, în toate formele ei de manifestare, este ceea ce provoacă activitate, dezvoltare și, nu în ultimul rând, schimbare calitativă. Anume astfel, ca „informații-inovații“, ni se prezintă primele colective venite la Chișinău, mai ales la finele sec. XIX, când în localitate încă nu era plăsmuit cu adevărat un cor de tip profesionist.

Referințe:

1. Informație extrasă din arhiva personală a regretatului E. Bogdanovschi. Venirea corului lui D.Slaveanski în capitala Basarabiei în anii 1883—1884 este atestată și de E.Nagacevschi în cartea: Mihail Berezovschi, dirijor de cor și compozitor.
2. Apud: Королева Э.А. Молдавский балетный театр. — Кишинев, 1990. — С.33.
3. Хор Д.А.Агренева-Славянского // Локшин Д. Замечательные русские хоры и их дирижеры. — Москва,1963. — С.69.

4. Милославский П. А.А.Архангельский. Жизнь и деятельность // Александр Андреевич Архангельский. Воспоминания современников. Избранные духовные концерты для хора а cappella. -- Москва,1999. — С. 15-17.
5. Ткачев Д. Александр Андреевич Архангельский. — Ленинград, 1974. — С. 30-31 (traducerea ne aparține).
6. Poslușnicu M. Gr. Istoria muzicii la români. — București, 1928. — P.504.
7. Vezi Axionova L. Gavriil Muzicescu, viața și opera. — Chișinău, 1960. — P. 30-34.
8. Idem. — P. 34.
9. Viața Basarabiei, 1934, Nr.4. — P.224.

Recenzent: L.Raileanu, dr., prof. univ.